

GREK VE ROMA DÜNYASINDA GÜL

Fikret ÖZCAN*

ÖZET

Gül güzelliğın, gençliğın simgesi olması yanında geçiciliğın de simgesi olmuştur ve pek çok tanrı ve tanrıça için yapılan törenler dışında ölümler için yapılan dinsel törenlerde de kullanılmıştır. Güle en erken M.Ö. 8. yüzyılda değinilir ve o dönemde tanrısal bir çiçek olan gül, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren ise dünyevileşmiştir. Gülün Aphrodite'nin atribüsü olması da bu dönemde olmalıdır. M.Ö. 8.-5. yüzyıllar arasında yazılı kaynaklarda gülden sık bahsedilmesine karşın mimari ve plastik eserlerde gül tasvirlerine rastlanmamaktadır. Söz konusu dönemde, gülün yerini gülçe ve lotus çiçeğı almıştır. Hellenistik Dönem'den itibaren gül sistematik olarak ele alınmış ve tüm Hellenistik dünyaya yayılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise gül tüketimi doruk noktaya ulaşmıştır.

Anahtar kelimeler: Gül, Antik Dünya, bahar, ölüm

ROSES IN GREEK AND ROMAN CULTURE

ABSTRACT

The rose is a symbol of beauty and youth and of vanity as well. Roses were used in religious festivals in honor of several gods and also in the course of celebrating the death cult. The rose was first mentioned in the 8th century BC. and in those times it was considered a divine flower. It was not until the 6th century BC. that it became secular; in this period it first appeared as an attribute of Aphrodite. From the 8th to the 5th century BC., the rose is frequently mentioned in written sources but not to be found in sculptural and architectural works of art. The depiction of rose was replaced by rosettes and lotus flowers. From the beginning of the Hellenistic period the rose is well known and commonly used in the entire Hellenistic world. The consumption of the rose reaches its zenith in the Roman Empire.

Key words: Rose, Antiquity, Spring, Death

---

* Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32260, Isparta/Türkiye fikretozcan@sdu.edu.tr

Antik dünyada gül konusu Klasik Filoloji, Eski Çağ Tarihi ve Arkeoloji disiplinlerinin araştırma konusu olabileceken, günümüze dek ülkemizde üzerine yeterince düşülmemiştir. Batı’da da 19. yüzyıl sonuna doğru ele alınmış, daha sonra ise yeterince ilgi görmemiştir¹. Antik dönem yazarlarının değişik vesilelerle ve çok farklı bağlamlarda güle değinmesi, arkeolojide de sadece kendi kapsamı içinde değerlendirilebilecek olan çok farklı türlerde ortaya çıkması, gülün antik dönem tarihinde siyasi ve idari hayatın bir parçası olmaması, konu bütünlüğü oluşturmada başlıca zorluklar olarak karşımıza çıkar. Aşağıda genel olarak bilinen mitolojide gülün konusu yerine gülün daha az bilinen bazı yönlerine, antik dönemdeki yazınsal kaynaklara dayanarak ve arkeolojik betimlemelerden yola çıkarak değinilecektir.

Grek kadın şair Sappho’nun “çiçeklerin kraliçesi”² diye nitelediği güle en erken Homeros’un İlyada destanında rastlanır. Homeros, Şafak Tanrıçası Eos’u “Gül parmaklı Şafak” olarak niteler³. Bu nitelemenin tazelik, gençlik ve yeni başlayan bir şeyi tanımlamada kullanılmış olacağını daha sonraki kaynaklardan anlamaktayız. Geometrik ve Erken Arkaik Dönem’de tanrı ve tanrıçalara layık görülen veya adı onlarla birlikte anılan gülün

¹ 19. yüzyılda bu konuda yazılmış en önemli iki eser şunlardır: M. J. Schleiden, *Die Rose, Geschichte und Symbolik in ethnographischer und kultur-historischer Beziehung*, Leipzig, 1873; Charles Joret, *La rose dans l'antiquité et au moyen âge*, Paris, 1892. Yüzyıldan fazla bir süre sonra gül monografik çalışma olarak arkeoloji, filoloji, bitki tarihçileri ve eski çağ tarihçileri tarafından değil, bir kültür tarihçisi tarafından gündeme getirilmiştir, bkz. János Gécz, *The Rose and its symbols in Mediterranean Antiquity*, Narr Verlag, Tübingen 2011. – Metne ilişkin düzeltme önerileri için Yrd. Doç. Dr. Hülya Bulut ve Gülcan Şaroğlu’na (M.A.) teşekkürlerimi sunarım.

² Sapph. *Frag.* 146. Sappho’dan sonra güle en çok değinen şair olarak Teoslu (Sığacık) (MÖ. 580-455) Anakreon’u anmak gerekir. Sempozyum ve aşkı başlıca konu olarak şiirlerinde dile getiren Anakreon’un tarzında daha sonra yazılmış olan bir şiirde güle methiye şiirinde gül yine çiçeklerin başta, ilkbaharın gözdesi olarak tanımlanır, bkz. Anacr. *Frag.* 44.

³ Hom. *Il.* 1.477-478: “Gül Parmaklı Şafak görününce sabahleyin erkenden, Akhaların büyük ordusuna doğru yol aldılar” (Çev. A. Erhat- A. Kadir) Homeros Eos’a pek çok yerde gülparmaklı („rhododáktylos“- ροδοδάκτυλος Ἥώς-) olarak değinmektedir, bkz. Hom. *Il.* 6.175 - II 6.177); Hom. *Il.* 23.108 – *Il.* 23.113; Hom. *Od.* 2.- 2.5 2; Hom. *Od.* 3.404- *Od.* 3.409; Hom. *Od.* 3.491-3.493. Aynı tanımlama Hesiodos’ta da karşımıza çıkmaktadır, Hes. *Op.* 610. Gül parmaklı deyimini yanında gül kollu tanımlaması da Arkaik Dönem şiirinde karşımıza çıkmaktadır: “Gül kollu Kharitler, Zeus’un kızları, gelin!” (Sapph. *Frag.* 53.1). Sappho başka bir şiirinde (Atthis şiiri) ayı gül parmaklı olarak (βροδοδάκτυλος σελάνα) tanımlamaktadır (Sapph. *Frag.* 96.8). Theokrit II. *Idyl*’de Eos’u gül kırmızısı kollu olarak betimlerken muhtemelen Homeros ve Sappho’nun gül elli ve gül kollu tanımlamalarına da gönderme yapmaktadır bkz. Theok. II.145-149. “Gül parmaklı” veya “gül kollu” tanımlamalarının anlamı üzerine güneşin veya ayın doğarken aldığı renk, parlaklığı ya da saçtığı ışınlar gibi değişik açıklama önerileri gelmiştir. Bu konuda yapılan yorumların değerlendirmesi ve yeni açıklamalar için bkz. Robert Renehan, “The Early Greek Poets: Some Interpretations”, *Harvard Studies in Classical Philology* 87, 1983, 17-21. Bu konu son olarak bkz. Arthur O. Tucker, “Identification of the rose, sage, iris, and lily in the “Blue Bird Fresco” from Knossos, Crete (ca. 1450 B.C.E.)”, *Economic Botany* 58, Number 4, 2004, 733-736.- Gül saçlı, gül renkli, gül yanaklı, gül göğüslü gibi güle ilişkin tanımlamalar için bkz. Schleiden, *Die Rose* 47.

Sappho ve Anakreon'la birlikte dünyevileştiğini, insanlar katına indiğini görmekteyiz⁴.

ANTİK DÖNEMDE GÜL VE ÇEŞİTLERİ:

Kültür gülünün Anadolu'ya ve oradan da Batı'ya nasıl ulaştığını bilmiyoruz, fakat genel görüşe göre gül Çin (?) ve Persler üzerinden Anadolu'ya ulaşmıştır. Günlük yaşama dair hemen her şeyi betimlemiş olan Eski Mısır'dan günümüze ulaşan resimler arasında gül tasvirine pek rastlanmazken metinlerde güle (*oert*, *vert*) yer verilmiştir. Dolayısıyla gül Eski Mısır'da Pers kralı Kambyses'in Mısır'ı fethinden çok önce, muhtemelen M.Ö. 12.-11. yüzyılda, yetiştirilmemesine karşın bilinmekteydi⁵. Babil Talmudu içinde yer alan, Geç Hellenistik Dönem'de yazılmış Baba Kamma (Giriş Kapısı) Folio 82b'de Kudüs'teki yasaklar içinde Eski Peygamberlerden kalanlar hariç gül bahçesi kurulmaması da vardır. Bu aktarım, eski dönemlerde, en azından Hellenistik Dönem öncesinde Kudüs'te kutsal nitelikli olabilecek bahçe ve gül bahçelerinin varlığına işaret olarak değerlendirilebilir. En geç ise Hellenistik Dönem'de Mısır ve Filistin'de gül bahçeleri olduğunu varsaymamız mümkündür⁶. Modern yazarlar, Büyük İskender sonrası Grek Kültürü'nün doğuya yayılmasıyla gülün Mısır'da yetiştirilmeye başlandığını kabul eder. Homeros ve Hesiodos gibi M.Ö. 8. yüzyıl şairlerinin güle değinmelerinden bu bitkinin değerli bir çiçek olarak kabul gördüğü bilinse de bunun yetiştirilmesine ve hangi türü olduğuna ilişkin bilgiden yoksunuz. M.Ö. 5. yüzyılda ise tarihçi Herodotos Makedonya'da, Midas'ın bahçeleri olarak adlandırılan yerde (Bermion Dağı etekleri?) kendiliğinden yetişen altmış yapraklı gülün olduğunu ve bu gülün diğer güllerden çok daha hoş koktuğundan bahseder⁷. Herodotos'un burada sözünü ettiği gül, yaban gülüne benzer bir gül olmalıdır. Yazarın diğer güllerden de bahsetmesinden yola çıkarak en geç M.Ö. 5. yüzyılda çeşitli gül türlerinin bilindiğini veya yetiştirildiğini

⁴ Bkz. Sapph. *Frag.* 94.

⁵ Mısır'da gülün erken dönemdeki varlığına ilişkin belgeler için bkz. Schleiden, *Die Rose*, 18. Mısır'da balsam, parfüm ve hoş kokulu bitkilerin günlük yaşam dışında kültürel açıdan büyük önem taşıması, değişik parfüm ve yağların varlığını adeta şart koşmaktadır. Bunlar arasında, açıkça belirtilmemekle birlikte gülün de yer aldığı varsayabiliriz. Balsam ve parfümlerin Mısır'daki önemi üzerine bkz. Hans Bonnet, *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Walter de Gruyter, Berlin, Repr. 2000, 647 s.v. Salben; Lise Manniche, *Sacred luxuries: Fragrance, Aromatherapy, and Cosmetics in Ancient Egypt*, Cornell University Press, New York, 1999.

⁶ Tevrat'ın en yeni bölümlerinden biri olan, takriben M.Ö. 50 civarlarında yazılmış Bilgelik Kitabı'nda (*Liber Sapientiae*) uyarı niteliğinde anlatılanlar (2,6-7) (başlara gül çelenkleri takıp kendini zevk ve eğlenceye verme), Greklerin Hellenistik Dönem'deki yaşam biçimini anımsatmaktadır.

⁷ Hdt. *Hist.* VIII,138,1. Makedonya'da Dion ve Philippi gibi yerlerde gül yetiştirilmesine ve gülden çelenklere daha sonra Theophrastos da değinir, bkz. Theophr. *CP.* I.13,11 (Dion); Theophr. *Hist. Plant.* VI.6,4 (Philippi). Philippi civarındaki güllere daha sonra Plinius da değinir (Plin. *Nat. Hist.* XXI,17). Phrygia ve Makedonya'nın tarihsel ilişkisi üzerine bkz. Gécz, *The Rose and its symbols* 125vd.

söyleyebiliriz. Tarihsel kaynakların yetersiz olmasına karşın, Batı'nın yeni gül türleriyle tanışmasının Büyük İskender'in Doğu seferleriyle (M.Ö. 330 civarı) ve daha sonra da Ortaçağ'da Haçlı Seferleri sonucu gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Hellenistik Dönem şairi Lykophron, Alexandra adlı yapıtında kısa bir zaman aralığına örnek verirken sadece “kısa bir zaman için açan Lokris gülü gibi” ifadesini kullanır⁸. Bunun genel bir anlatım mı yoksa Lokris'e has bir gül türünün özelliği mi olduğunu belirlemek zor görünmektedir.

Güller hakkında ilk sistematik bilgiye ve tanımlamalara Aristoteles'in öğrencisi Theophrastos'ta rastlamaktayız. Theophrastos Aristoteles'in hayvanlar için yaptığı sınıflandırmayı bitkilere uygulamış, *Historia Plantarum* adıyla bilinen eserinde güle de yer vermiştir. Theophrastos sözü edilen eserinde üç gül çeşidinden bahsetmekte ve bunların tanımlamasını yapmaktadır. Bu tanımlamalara dayanarak bunların *Rosa canina*, *rosa sempervirens* ve *rosa centifolia* olduğu varsayılmaktadır. Yakın zamanda yapılan araştırmalarda Theophrastos ve gül konusu ele alındığından burada yeniden ele alınmayacaktır⁹. Roma Dönemi'nde ise Yaşlı Plinius'un (M.Ö. 23-M.S. 79) anlatımlarından parfüm yapmakta kullanılan güllerin bölgelere göre nitelik farkı olduğunu anlamaktayız. Yaşlı Plinius'un Doğa Tarihi'nin XXI. kitabında çiçekler, çelenkler ve özellikle de güller üzerine yazdıkları (Nat. Hist. XXI.14) antik dönemdeki, özellikle de Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki güller hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmamızı sağlar. Plinius M.S. 1. yüzyılın 2. yarısındaki kendi gözlemlerini yazıya dökerken kendisinden önceki yazarlardan da yararlanmışır¹⁰.

Plinius çelenklerden bahsederken Romalıların başlangıçta (kastettiği muhtemelen Roma Geç Cumhuriyet Dönemi olmalıdır) çelenk için bahçelerde sadece menekşe ve gül yetiştirdiklerini dile getirir (Nat. Hist. XXI.14). Antik edebiyatta ömrü az olarak bilinen menekşe ve gülün aslen ölü kültü ile ilgili olduğunu ve belli törenlerde kullanıldığını düşünürsek, o

⁸ Lykophr. *Alex.* 1429- 1434.

⁹ Theophrastos'un güllere ilişkin yazıları asıl metin ve İngilizce çevirileriyle birlikte son olarak János Gécz'i'nin eserinde ele alınmıştır, bkz. Gécz'i, *The Rose and its symbols* 133-142.- Theophrastos'un eserlerinin yakın zamanda yapılmış çevirisi için bkz. Theophrastos, *Historia Plantarum- Enquiry into plants* I-II. ed. G. P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1980.

¹⁰ Yaşlı Plinius'un güller üzerine yazdıkları genelde Theophrastos'un bilgilerine dayansa da kendisinin bitki tanımlamasında yöntem üzerine de oldukça önemli bir gözlemi vardır: Plinius yaban bitkilerinin özellikleri ve tıpta kullanımını anlatırken bu bitkilerin keyfi biçimde ve sadece bir mevsimdeki hali resmedildiklerinden (Plinius'un kastettiği M.Ö. 1. yüzyıl resimli bitki kitaplarıdır) teşhis edilmelerinin hemen hemen mümkün olmadığını belirtmektedir, bkz. Plin. *Nat. Hist.* XXV, 8. Plinius, sadece gül çeşitlerini anlatmakla kalmamış, gül yapraklarıyla hazırlanan bir ilacı (Plin. *Nat. Hist.* XXI, 73) ve gül şarabının (*rosatum*) (Plin. *Nat. Hist.* XIV,19, 106) yapılışını da anlatmıştır. Gül şarabı imaline ilişkin diğer bir reçeteyi de Romalı yazar Apicius anlatmaktadır bkz. Apicius, *De Re Coquinaria*, I, 4. Gül şarabı Antik Dönem'de muhtemelen kabızlığa karşı bir ilaç olarak da kullanılmaktaydı.

dönemdeki bitki ve çiçeklerin, dinsel gereklerin ihtiyacını karşılamaya yönelik olduğunu savlayabiliriz. Ne var ki yazar bu gülün çelenkler için kullanılmadığını, bilakis merhem yapımında veya yemek ve içecekleri kokulandırmakta kullanıldığını belirtir. Plinius'un Romalılardaki gülün ilk başlarda dikenli bitki özelliğinin ağır bastığını, hoş ama zayıf bir kokusu olduğunu vurgulaması, bizi o dönemde gülün henüz ehlileştirilmediği, diğer bir deyişle bir nevi yaban gülünü kastettiği sonucuna yöneltir. Plinius gül türlerini yaprak sayısına, gövdenin az ya da çok dikenli oluşuna, renk ve kokusuna göre tasnif eder¹¹. On iki gül çeşidine değinmekle birlikte bu güllerin özelliklerinden çok az bahseder. Bu nedenle Plinius'un bahsettiği güllerin günümüzde teşhis edilmesi zor ya da imkânsızdır, zira yazar gülleri bitkilerin özelliklerine göre değil, yetiştiği yere göre adlandırır. Güllerin açış zamanı, çiçeklerinin ne kadar süre açık kaldığı da Plinius'a göre sınıflamada önemli bir ölçüttür. Romalılarda en gözde gül *rosa campana* ve *rosa praenestina*'dır. Bu güllerden *rosa campana* en erken, *rosa praenestina* ise en geç açandır. Plinius'un değindiği Anadolu topraklarında yetişen üç gül çeşidinden biri olan *rosa milesia* (günümüzde Milet/Söke) da oniki yapraklı olup geç açan güllerdendir. Milet gülünün en önemli özelliği de 'ateşli' kırmızı bir renginin olmasıdır¹². Antik dönemde Asia Minor topraklarında yetişen diğer bir gül de *rosa alabandica*'dır (Alabanda/Arapavlu-Aydın). Beyaz renkli olan bu gül beş yapraklıdır, yaprakları ve dikenleri küçüktür. Plinius'un daha antik dönemde yüz yapraklı olarak adlandırıldığına değindiği Philippi civarında yetişen çok yapraklı bir gül çeşidi de Roma Döneminde Campana'da da yetişen *rosa centifolia*'dır (*rosa centenaria*). Plinius bu gülün yaban gülü olmadığını özellikle vurgular. Plinius Pangaeus Dağı (gr. Pangaion, Kuzey Yunanistan'da Kavala'nın batısında, Rodop Dağları'na dâhil) yakınlarında yetişen yaprakları küçük ama çok olan gülden bahsederken bu gülün tarlalara ekildiğini dile getirir ve bunun orada oturan halka bir 'ekmek kapısı' açtığını söyler. En hoş kokusu olan gülün Kyrene gülü olduğunu anlatan yazar bu nedenle en güzel gül merhemi/balsamının orada yapıldığını söyler. Plinius'a göre İspanya'daki Roma kolonisi Carthago'da (Nova Carthago) yetişen güllerin özelliği ise tüm kış boyunca açmasıdır¹³. Erken İmparatorluk Dönemi'nde İtalya'da güllerin en geç sonbahardan itibaren açmamasından dolayı, Roma'da lüks yaşamın gül tüketimini körüklemesi karşısında gül talebine cevap amacıyla Nova Carthago ve Mısır'dan gül getirilmekteydi. Romalıların topraklarına yeni eyaletler katmasıyla Roma'nın buğday ve tahıl ihtiyacı ise Mısır ve diğer

¹¹ Plin. *Nat. Hist.* XXI,16: "differunt enim multitudine foliorum, asperitate, levore, colore, odore". Plinius'un gülleri sınıflandırması üzerine bkz. Gécz, *The Rose and its symbols* 290-296.

¹² Plin. *Nat. Hist.* XXI,16.20. Roma'da bitki ve çiçek adları ve latince adlandırmaları üzerine bkz. Jacques André, *Les noms de plantes dans la Rome antique*. Société d'édition <<Les Belles Lettres>>, Paris 1985.

¹³ Plin. *Nat. Hist.* XXI,19.

kolonilerden karşılanmaktaydı¹⁴ ve önceden tahıl üretimi yapılan yerlerde artık gül yetiştirilmeye başlanmıştı. Tacitus gibi yazarlar Roma halkının kaderinin oralardan gelecek tahıl yüklü gemilerin batmadan limanlara yanaşmasına bağlı olduğunu belirterek bu durumdan şikâyetçi olurken bazı şairler için ise İtalya’da bu kadar çok gül yetiştirilmesi övünç kaynağı idi. Tacitus’la aynı dönemde yaşamış olan şair Martialis (M.S. 41-100) artık Mısır’ın gülüne ihtiyaç kalmadığını, Roma güllerinin Nil’in güllerinden çok daha ihtişamlı olduğunu ve Mısır’ın Roma’ya sadece buğday göndermesinin yeterli olacağını belirtir¹⁵.

Plinius, Romalıların Grek gülü (*rosa graeca*), Greklerin ise *Lychnis* diye adlandırdığı gülün ne kokusunun ne de görünüşünün kayda değer bir yönü olmadığını söyler¹⁶. Daha sonra bu gülün nemli yerlerde yetiştiğini belirterek gül ile gül yetiştirilen yerlerin toprakları arasındaki ilişkiyi anlatır. ‘Küçük Grek gülü’ olarak adlandırılan başka bir güle (*rosa graecula*) de değinen Plinius bu gülün yapraklarının çok büyük olduğunu, ama hep gonca şeklinde kapalı olduğunu, ancak elle dokunulduğunda yapraklarının açıldığını söyler¹⁷.

Kendinden önceki yazarların birikimini bir araya getirerek gülün bakımı, kesimi, ehlileştirilmesi gibi konularda pek çok ayrıntıya yer veren Plinius’un güllerin zamanından önce açtırılmasına yönelik, büyük olasılıkla kendi deneyimlerine dayanan bir önerisi vardır: gül, goncasını göstermeye başladığında gül kökünün etrafına bir ayak derinliğinde (yaklaşık 29-30 cm) çukur açılıp buraya sıcak su dökülmelidir¹⁸. Her türlü şiirsel anlatımdan uzak ve yalın anlatımıyla bize somut bilgiler veriyor gibi gözükse de kendisinin özellikle bitkilerin ekim zamanı üzerine bazı (batıl-) inançları vardır. Plinius ayrıca bir insanın kuduz köpek tarafından ısırıldığında köpek gülüyle (*chnorrhodos/ rosa canina*) iyileşeceğine inanır¹⁹.

Roma İmparatorluk Dönemi’nde Vezüv kentlerinin ve özellikle de Paestum’un (Poseidonia, günümüzde Pesto, İtalya) gülleri ve gül bahçeleri şairlerin değinmeden edemeyeceği bir konudur: Vergil Paestum’da yılda iki kez açan güller ve gül bahçelerinden (biferique rosaria Paesti) söz eder²⁰, Propertius Paestum’dan bahsederken açan gül goncalarına değinmeden geçemez²¹. Ovidius da Paestum güllerine değinirken (diğer yazar ve şairlerce de bir atribü gibi Paestum’la birlikte anılan) kentin gül yetiştirmeye uygun

¹⁴ Bkz. Tac. *Ann.* XII,42.

¹⁵ Mart. *Epig.* IV, LXXX,1-2, 9-10.

¹⁶ Plin. *Nat. Hist.* XXI,18.

¹⁷ Plin. *Nat. Hist.* XXI,18.

¹⁸ Plin. *Nat. Hist.* XXI,20-21.

¹⁹ Plin. *Nat. Hist.* XXV,17-18.

²⁰ Vergil, *Georg.* IV.119.

²¹ Prop. IV. 5. 6.

ılıman iklimini de vurgular²². 18. yüzyıl sonuna dek bir kaç dışıda, güllerin yılda bir kez açtığı düşünülürse Paestum Gülü'nün antik dönem şairlerinin neden gözdesi olduğu daha kolay anlaşılır. Paestum gülü '*Quatre Saisons*' denilen cinse yakın veya onunla özdeş olmalıdır. Şair Martial, ideal genç tipini çizerken "dudaklarının Paestum Gülü gibi kırmızı olmasını" ister²³.

GÜLE İLİŞKİN ARKEOLOJİK BULUNTU VE BULGULAR

Güle ait ilk resimsel betimlemeleri ise Grek kültüründen çok önce Minoslarda, M.Ö. 1600-1500 civarında Girit'teki saray fresklerinde görmekteyiz. "Fresk Evi" adı verilen mekânda Sir Arthur Evans tarafından 1925 yılında gün yüzüne çıkarılan bu fresk parçasının günümüzdeki şekli restore edilmiş halidir²⁴. Myken tabletlerinde gül yağından/parfümünden (wo-do-we) söz edilmesi nedeniyle, Geç Bronz Çağı'nda gülün sadece bilinmekle kalmayıp ondan farklı biçimlerde yararlanıldığı sonucunu çıkarabiliriz. M.Ö. 7.-6. yüzyıllarda *aryballos* adı verilen, yüksekliği 10 cm. yi geçmeyen pişmiş toprak kaplar Akdeniz'in önemli yerleşmelerinde bulunmuştur. Özenli işçiliğe sahip ve bezemeli olan bu kapların ve küçük plastik figürlü vazoların sadece alımlı biçimi nedeniyle müşteri bulduğunu ve bu nedenle gözde olduğunu söylemek zordur. Asıl üretim merkezi Korinth olmakla birlikte Kıta Yunanistanı'nda diğer önemli kentlerde de üretilen bu kaplar genel görüşe göre değerli parfüm ve balsamları muhafaza etmekteydi. Bu kaplarda muhafaza edilen parfüm ve balsamlar arasında gül yağının da olduğunu varsayabiliriz²⁵. M.Ö. 6. yüzyılda şairler gülü kız ve oğlanlara düzülen methiyelerde kullanmışlardır. M.Ö. 6. yüzyılda başlara gül çelengi takıldığını, gülün aşkın ve zarafetin simgesi olduğunu, Tanrıça Aphrodite'yle bağdaştırıldığını yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Tarihçi Herodotos'un yukarıda değinilen aktarımından da en geç M.Ö. 5. yüzyılda çeşitli gül türlerinin bilindiğini veya yetiştirildiğini²⁶ söyleyebiliriz. Yazılı kaynakların aksine, gülün Geometrik, Arkaik ve Erken Klasik Dönem vazo resimlerinde veya kabartmalarda bulunmayışını onun tasvir edilmesinin zorluğuyla ve güle

²² Tepidique rosaria paesti (Ovid, *Met.* XV.708). Ovid ayrıca sürgün mektuplarında da yine Paestum güllerine değinir: Ovid, *Ex Ponto* 2.4.28. Geçen yüzyıl başında da Paestum gülleri adlı şiir kitabıyla bu güllere övgü günümüze taşınmıştır, bkz. Edward McCurdy, *Roses of Paestum*, London, 1900.

²³ Mart. *Epig.* IV.XLII.

²⁴ Geç Bronz Çağı'nda parfüm ve balsam üretimi üzerine bkz. Cynthia W. Shelmerdine, *The Perfume Industry of Mycenaean Pylos*, Paul Åström Förlag, Göteborg, 1985.- Pylos'ta bulunan Linear B levhaları arasında güle ilgili olanlar için Shelmerdine a.g.e 21.25.46. 99.- Özet olarak Akdeniz'de parfüm, balsam üretimi ve ticareti hk. bkz. Nicola Schreiber, *The Cypro-Phoenician pottery of the Iron Age*, Leiden Brill, Leiden, 2003, s. 62-74.

²⁵ Korinth plastik vazolarının içeriği üzerine bkz. William R. Biers, Klaus O. Gerhardt, & Rebecca A. Braniff, *Lost Scents: Investigations of Corinthian "Plastic" Vases by Gas Chromatography-Mass Spectrometry. MASCA Research Papers in Science and Archaeology 11*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Museum Applied Science Center for Archaeology, Philadelphia, 1994.

²⁶ Hdt. *Hist.* VIII,138.

rakip bir çiçek olarak görülen ve yine aşkı simgeyen lotus çiçeğinin Orientalizan Dönem'den itibaren Grek vazo ressamlığında ve mimari bezemede kendine köklü bir yer edinmiş olmasıyla açıklayabiliriz²⁷. Klasik Dönem mimarisi bezeme olarak gül yerine daha basit bir yapıya sahip gülçeyi (rozet) tavan kasetlerinde ve Dor düzeni frizlerinde bezeksel öge olarak kullanmıştır. Arkeolojik açıdan bakıldığında gülçenin ne derecede gülün bir yansıması olarak değerlendirileceği tartışma konusudur²⁸. Bununla birlikte, M.Ö. 4. yüzyılda vazo resimlerinde bitkisel motif ve bezemelerin karmaşıklaşmasıyla birlikte diğer bitki ve çiçeklerin yanında gül de kendine yer edinebilmiştir²⁹. Aynı dönemde yapılmış olan ve doğrudan bağlayıcı forma ve bezeme düzenine sahip olmayan plastik figürlü vazolarda ise gül tasvirinin oldukça bol olması³⁰, genel bulguya bir tezat oluşturur ve yukarıda değinilen varsayımı destekler. Geç Klasik Dönem'de Güney İtalya'da gül yetiştiriciliğinin yaygınlaştığını daha sonraki kaynaklardan öğrendiğimiz kadar, Geç Klasik Dönem'de burada yapılan vazo resimleri ve Capua'dan bir mezar odasındaki duvar resmi de bizi bu konuda bilgilendirmektedir (*Resim 1*). Kanonik bezemelere sahip vazo resimleri yerine geçici materyalden yapılmış ve dolayısıyla günümüze ulaşmamış bazı tablolar da gül tasvirine yer verilmiş olmalıdır. Sikkeler üzerindeki ilk gül tasviri ise adı gülle bağdaştırılan Rhodos kenti sikkelerinde karşımıza çıkar. Rhodos sikke basımına M.Ö. 408/407'de başlamış ve sonrasında yirmi yıl kadar bastırıldığı sikkelerde güle yer vermiştir³¹.

Hellenistik Dönem, edebiyatta pastoral şiirin, konut mimarisinde villaların ve bahçe kültürünün ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde gülün de ayrıcalıklı bir yeri vardır. Gül yanaklı, gül dudaklı, gül elli, gül boyunlu gibi betimlemelere Hellenistik Dönem ve onun izleyicisi Roma Dönemi edebiyatında sıkça rastlanır³². Hellenistik Dönem'den gül tasvirine

²⁷ Lotus çiçeği üzerine bkz. Gundel Koch-Harnack, *Erotische Symbole. Lotusblüte und gemeinsamer Mantel auf antiken Vasen*, Gebr. Mann Verlag Berlin, 1983, 11-32 (Lotus çiçeği tanımlaması ve gülçe/ rozet ile ilişkisi).

²⁸ Jürgen Thimme, "Rosette, Myrte, Spirale und Fisch als Seeligkeitszeichen in etruskischen und unteritalischen Gräbern", *Opus Nobile. Festschrift zum 60. Geburtstag von Ulf Jantzen, Peter Zazoff (yay.)*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1969, s.161 ve dipnot 32 (kaynakça). Jürgen Thimme gülçenin gülün değil, papatyanın stilize edilmiş hali olabileceğini belirtmektedir.

²⁹ Gül tasvirlerine özellikle Güney İtalya vazo resimlerinde rastlamaktayız, örnekler için bkz. Hanns Lohmann, *Grabmäler auf unteritalischen Vasen* (=Archäologische Forschungen 7), Gebr. Mann Verlag, Berlin (1979) s. 119 dipnot 955, s. 120 dipnot 961.

³⁰ Gül tasvirli plastik vazolar için bkz. Maria Trunpf-Lyritzaki, *Griechische Figuren des reichen Stils und der späten Klassik*, Bonn (1969) passim.

³¹ Bkz. Denyse Bérend, *Les tétradrachmes de Rhodes de la première période 1.er partie* SNR 51, 1972, 5-39, Lev. 7, 81 (M.Ö. 380); Hellmut Baumann, *Pflanzenbilder auf griechischen Münzen*, Hirmer, München, 2000, s. 52-53 Res. 121-123. Gül tasviri Rhodos sikkeleriyle sınırlı kalmamış, Anadolu'da (örn. Paphlagonia'da Amastris, Stater M.Ö. 285-250, SNG Copenhagen -; Boston MFA 1362) ve Kıta Yunanistanı'nda da değişik kentler (örn. Thessalya, M.Ö. 171/0, Drahme, SNG Keckman 795) gül tasvirli sikkeler bastırmışlardır.

³² Gül, gül goncası, gül ve diken, açan gül, solan gül gibi kavram ve tanımlamaların, metaforik boyutları ve çağrışım alanları Arkaik, Hellenistik, Roma ve Geç Antik Dönem'de burada ele

örnek olarak Pergamon'daki (Bergama) V. Saray'ın altar mekânının taban mozağindeki gırlannda bulunan güller gösterilebilir³³. Erken İmparatorluk Dönemi gül tasvirlerinden ise Roma'dan Casa di Livia evindeki freskler ve Pompei'den VI,17.42 no.lu villanın (Casa del Bracciale d'oro) oecusu (bir villanın kabul salonu) olan 32 no.lu mekânındaki III. Stil bahçe betimlemeli freskleri (*Resim 2*) örnek verebiliriz³⁴. Erken Augustus Dönemi'ne ait bu iki villadaki bahçe tasvirleri, gerçek mekânın sanal olarak genişletilmesi işlevini görürken fresklerin gerçek bahçe tasvirlerinden yola çıkarak yapıldığını söyleyebiliriz. Pompei'de Casca Longus'un evinde (M.S. 1. yüzyıl, I,6. 11) Lararium'daki gül gırlandı, daha çok gülün dinsel anlamda kullanımına bir örnek olarak gösterilebilir³⁵. M.S. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen, Sicilya'da Piazza Armerina yakınlarında bulunan Villa Casale'deki meşhur "Bikinili Kızlar" mozağında atletizm yarışlarında birincilik kazanan bir kızın ödül olarak palmye dalı dışında başına defne yapraklarıyla yapılmış taç yerine güllü bir taç koyması oldukça dikkat çekicidir³⁶. Geç Antik Dönem, circuslarda araba yarışlarının giderek önem kazandığı bir dönemdir. Kenchela'da (antik Mascula, Cezayir) bir evde bulunan taban mozağında zafer kazanmış araba yarışçısı ve onun ardından güller serpilmesi (M.S. Geç 4. yüzyıla tarihlenir) tasvir edilmiştir. Her iki mozaikte ortak nokta, bunlarda sadece gülün tasvir edilmiş olması değil, Roma Erken İmparatorluk Dönemi'nde zafer kazanmış komutan ve imparatorlara layık görülen gül serpmeye veya gülle taçlandırma gibi ayrıcalıkların Geç Antik Dönem'de yarışlarda birincilik kazanan atlet veya araba yarışçılarında indirgenmiş olmasıdır³⁷. Takriben aynı dönemde (M.S. 4. yüzyılın son çeyreği) Hıristiyanlığın etkisine erken girmiş olan Kilikya'daki Aphrodisias'ta (Dana Adası) bulunan Aziz Pantaleon Kilisesi bemasındaki taban mozaikleri haçlı

alınmayacak kadar geniştir. 19. Yüzyılda güle ilişkin yazılan iki eserde (Schleiden, *Die Rose*; Joret, *La rose dans l'antiquite*) Antik kaynaklar bir araya getirilmiş, yakın zamanda da János Géczi yazınsal metinleri yeniden derleyerek toplu değerlendirmesini yapmıştır bkz. Géczi, *The Rose and its symbols* ve özellikle 79-119 ve 164-267. Ne var ki Géczi sözü edilen kitabında bu iki esere değinilmemektedir.

³³ Orhan Bingöl, *Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei*, Philipp von Zabern, Mainz, 1997, s. 85-87, Lev. 12, 1-2. - Hellenistik Dönem'de vazo resimleri üzerinde yaban gülü tasviri için bkz. J. N. Coldstream, "Knossos 1951-61: Classical and Hellenistic Pottery from the Town", *British School at Athens*, 94, 1999, s. 338, Pl. 32, Nr. 12.

³⁴ Casa di Livia ve buradaki freskler üzerine bkz. Gianfilippo Carettoni, *Das Haus des Augustus*, Philipp von Zabern, Mainz, 1983 – Pompei VI,17.42: Pompeji wiederentdeckt. Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg 30 Juli-26 September 1993, Sergi kataloğu, L'erma di Breitschneider, Roma 1993, s. 227 Nr. 162.

³⁵ Wilhelmina F. Jashemski, *The Gardens of Pompeii Herculaneum and the Villas Destroyed by Vesuvius*, New Rochelle, New York, 1979, Res. 407.

³⁶ Bu villa üzerine bkz. Luciano Catullo, *Die antike Römische Villa des Weilers von Piazza Armerina in der Vergangenheit und der Gegenwart*. Morgantina. Arione, Messina 1999; Petra C. Baum-vom Felde, *Die geometrischen Mosaiken der Villa bei Piazza Armerina*, Kovač, Hamburg, 2003.

³⁷ Katherine M. D. Dunbabin, "The victorious charioteer on mosaics and related monuments", *American Journal of Archaeology* 86,1982, s.75-76, dipnot 77 Nr. 11.

gül çelenkleriyle bezenmiştir³⁸. Cezayir ve Aphrodisias'taki (Kilikya) bu iki mozaik Hıristiyanlığın daha M.S. 325'te İmparatorluk tarafından tanınmış olunmasına karşın pagan gelenekleriyle yeni oluşmakta olan Hıristiyan resim dilinin kendilerini aynı dönemde ifade etmeleri açısından önem taşımaktadır. M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda Kuzey Afrika'da gülün oldukça gözde olduğunu, Tunus'taki Bardo Müzesi'nde teşhir edilen çok sayıda taban mozağından anlamaktayız. Bu mozaiklerden Kartaca'da bulunan ve M.S. Geç 4. yüzyıla tarihlenen Dominus Iulius mozağı, gül hasadını göstermesi açısından ilginç olduğu kadar, arkeolojik açıdan bakıldığında Kuzey Afrika'da Geç Antik Dönem'de endüstriyel gül yetiştiriciliğine de bir kanıt olarak değerlendirilebilir³⁹. Paganizmden Hıristiyanlığa geçişte diğer bir eğilim de pagan kültürünü ve yaşam tarzını reddetmektir. Gülün lüks yaşam tarzıyla, pagan tanrı ve tanrıçalarıyla olan bağlantısı hafızalarda taşındığından, güle ilişkili olan tören ve şöenler reddedilmiştir. Ancak M.S. geç 4. yüzyıldan itibaren yeni bir resim dili oluşturulmuş, gül din uğruna ölen azizlerin, öldükten sonra dirilmenin, Öteki Dünya'da mutlu ve huzurlu yaşamın simgesi olmuştur⁴⁰. Gül bu dönemde kendi başına bir anlam taşıyıcısı olmaktan çok, phoenix, tavuş kuşu, dua eden (orans) ölü, mum vb. tasvirlerle birlikte gösterildiğinde özel anlam kazanmaktadır.

Örnek olması amacıyla yukarıda değinilen eserler dışında yazılı kaynaklardan da Antik Dönem'de güle ilişkin tasvirlerin olduğunu belirtmemiz gerekir. Yazdıkları kendi gözlemlerine dayanan ve aktarımları oldukça güvenilir olan M.S. 2. yüzyıl gezgini Pausanias Elis'teki (Yunanistan) agorada Kharitler Kutsal Alanı'ndan ve orada gördüğü gövdesi ahşaptan, elbiseleri altın suyuyla boyanmış, yüzleri, elleri ve ayakları mermerden (*akrolithe*) Kharit heykellerinden bahseder. Pausanias'ın aktarımına göre bu Kharitler'den birinin elinde gül, diğerinin zar ve üçüncüsünde de myrte (mersin ağacı) dalı vardır⁴¹.

³⁸ Ludwig Budde, *St. Pantaleon von Aphrodisias in Kilikien*, Verlag Aurel Bongers in Recklinghausen, 1987, Res. 95 ve 97.

³⁹ Dominus Iulius mozağı üzerine bkz. Katherine Dunbabin, *Roman mosaics from Tunisia*, Oxford, 1983, s.119-120 Pl. 109; Eugenio La Rocca, *Lo spazio negato. La pittura paesaggio nella cultura artistica greca e romana*, Milano 2008, 64, dipnot 139 (kaynakça) Res. 47. Chebba'da bulunmuş ve Bardo Müzesi'nde sergilenen M.S. 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen Neptun mozağında (Env. A 292) de gül yetiştiriciliğine ilişkin ipuçlarının olması, Kuzey Afrika'da gül yetiştiriciliğinin köklü bir geleneğe dayandığını göstermekte ve Romalı yazarların bu konudaki aktarımlarını destekler niteliktedir. Neptün mozağı üzerine bkz. Aïcha Ben Abed-Ben Khader, *Le musée du Bardo*, éd. Cérès, Tunis, 1992, s. 42.

⁴⁰ Güle ilişkin Erken Hıristiyanlık Dönemi tasvirleri ve bu dönemin değişik eğilimleri üzerine bkz. Gécz, *The rose and its symbols* 357-434.

⁴¹ Paus. *Perieg. Graeciae descriptio* VI. 24. 6-7; Pausanias Kharit heykellerinin açıklamasını yaparken gül ve myrtenin Aphrodite'nin kutsal bitkileri olduğunu ve diğer yandan da Adonis söylencesiyle bağlantısı olduğunu belirtir. Pausanias Aphrodite'nin bu iki atribüsünün Kharitler'in elinde tutmalarını da Kharitler'in Aphrodite'ye en yakın tanrıçalar olmasıyla açıklar. Üçüncü Kharit'in elinde zar tutması, Pausanias'a göre zar çocukların oynacağı olduğundan ve çocuklarda yaşlılıkta ortaya çıkan yıpranmanın henüz hiç biri bulunmadığından üçüncü Kharit de

GÜL YAĞI, GÜL SUYU, GÜL PARFÜMÜ

Hellenistik Dönem’den itibaren gülün bitki olarak tanımlanması, gül suyu, gül yağı ve farmakolojide gülden yararlanma gibi konulara sistematik biçimde değinilmiştir. Roma kaynakları hoş kokulu yağ ve merhemlerin Doğu’nun ve özellikle de Perslerin buluşu olduğunu aktarırlar⁴². Bu yağ ve merhemler başlangıçta kültürel törenlerde veya kült heykelinin yağ ve balsamlarla ovulmasında ve cenaze merasimlerinde kullanılırken daha sonraları, sempozyum, banket gibi toplu yenen yemeklerde, sabah uandıktan sonra, banyo ve banyo sonrasında kullanılmaktaydı. Söz konusu yağlar arasında gülyağı da bulunmaktaydı. Gülün tanrılara has bir bitki olmaktan çıkıp dünyevileşmesi sürecinde izlediğimiz gibi gül yağı ve gül parfümü de müstesna yere sahip olanların manevi anlamda diğerlerinden farklı kılındığı bir madde olmaktan çıkıp sıradanlaşmış, ölümlülerce “dikkat çekme” çabasının bir aracı durumuna dönüşmüştür. Bu sürecin Geç Arkaik Dönem’de başladığını varsayabiliriz. Hellenistik Dönem’in şatafatını başlangıçta reddeden, ama Kıta Yunanıstanı, Anadolu, Mısır ve Suriye topraklarında egemenliği eline geçirdikten sonra yavaş yavaş kültürel anlamda Grek yaşam biçimini benimseyen Erken İmparatorluk Dönemi Roması’nda artık ihtiyaç olarak görülen maddeler arasında gülyağı veya gül balsamı gibi maddeler de bulunmaktaydı. Roma’da kullanılan gülyağı ya Roma’da üretilmekte ya da İtalya’nın Neapolis (Napoli) ve Capua gibi çoğunlukla Greklerin yaşadığı kentlerden veya Phaselis gibi Anadolu’daki kentlerden ithal edilmekteydi⁴³. Yaşlı Plinius (MÖ. 23-MS. 79) üretilen en eski merhem ve yağlardan birinin gül balsamı olduğunu, bunun nedeninin de gülün her yerde yetişmesi ve üretiminin oldukça kolay olması olduğunu söyler. Plinius bunları aktarırken gül balsamının hazırlanış reçetesini de verir: *omphaciuma* (olgunlaşmamış zeytinin yağı veya üzümün suyu) gül yaprakları, safran balsamı, kardeşkanı-ejderkanı (*pharm.*), sığırdili (*bot.*), *calamus* (Hint kamışı?), bal, süpürge otu? (*iuncus*), saf tuz ve şarap katılır⁴⁴. Plinius gül balsamı üretimi için İtalya’daki Campania Bölgesi’nin, güllerinin bol oluşu nedeniyle en uygun yer olduğunu belirtir⁴⁵. Pompeii’deki Casa dei

bu nedenle elinde zar tutmuş olabilir. Aphrodite’nin atribüsü olan gül, Kharitler’in dışında Musalar’ın da atribülerinden biridir veya onlar da gülle ilişkilendirilmişlerdir, bkz. Prop. *Eleg.* III, 3: “haec hederas legit in thyrsos, haec carmina nervis aptat, at illa manu textit utraque rosam”.

⁴² Bkz. Plin. *Nat. Hist.* XIII,1,3.

⁴³ Joachim Marquardt, *Das Privatleben der Römer II*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1964, s. 785; Plin. *Nat. Hist.* XIII,1,5, Plinius’un bu aktarımı Athenaios’un (*Athen. Deipn.* XV. 38) aktarımlarıyla örtüşür. Athenaios Apollonius’un (Parfüm üzerine) araştırmasının aktarımında en iyi gül parfümünün Phaselis’te (Likya) yapıldığını ve kalite açısından onu Neapolis (Napoli) ve Capua’da yapılanların izlediğini belirtir. Athenaios da bu bilgileri yine başka bir yazardan aldığını belirtir.

⁴⁴ Plin. *Nat. Hist.* XIII,1,9: “sed divulgata maxime unguenta crediderim rosa, quae plurima ubique gignitur. itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit additis omphacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino”.

⁴⁵ Plin. *Nat. Hist.* XIII,1, 26.

Vettii Villası'nda (VI 15,1.27)⁴⁶ bulunan fresklerin birinde parfüm yapan amoretler tasvir edilmiştir. Dikkat gerektiren ve yetişkin işi olan parfüm imalının amoretlere emanet edilmesi Pompei'de (ve muhtemelen diğer bazı Campania kentlerinde) parfüm imal edilmiş olduğuna dair bir kanıt olarak görmemizi engellemez ve Plinius'un aktarımlarına denk düşer.

Gülün kozmetikte kullanılışı çok eskiye dayanmaktadır. Antik dönem kozmetik ürünlerinin bazılarının hazırlanış biçimi -ki bunlar arasında gül parfümü de vardır- günümüze kadar ulaşmıştır⁴⁷. Roma Dönemi şairi Ovidius *ars amatoria* ile aslında kadın-erkek ilişkileri uzmanı olduğunu ispatlamış olmakla birlikte doğrudan yetkin olmadığını düşündüğümüz kadın yüz bakımına ilişkin yazısında oldukça karmaşık bir reçetede kurutulmuş gül yapraklarına da yer verir⁴⁸.

BAHAR ATRIBÜSÜ OLARAK GÜL

Günümüzde olduğu gibi geçmişteki algılama da baharın gelişinin güllerin açmasıyla, gülün açmasının baharın gelişine olduğu⁴⁹. Roma imparatoru Marcus Aurelius, dünya halini değerlendirirken her şeyin kendisine “ilkbaharda gülün sonbaharda meyvelerin oluşu kadar” aşına olduğunu ve ölüm de dâhil olmak üzere olağan geldiğini belirtmektedir⁵⁰. Yazılı kaynaklar her ne kadar çok önceden baharın gelişini veya bahar ayını gülle özdeşleştirirler de antik dönem eserlerinde gülün baharın atribüsü olarak gösterilmesi genellikle Roma dönemindedir. Özellikle dört mevsimi gösteren mozaiklerde veya mevsim lahitleri (season sarcophag-Jahreszeitensarkophag) olarak adlandırılan lahitlerde gül, elinde gül demeti tutan veya başında gül çelengi olan genç bir kadın olarak gösterilmektedir⁵¹.

⁴⁶ Casa dei Vettii freskleri üzerine bkz. Wallace-Hadrill Archer, *The Paintings of the Casa dei Vettii in Pompeii*, Ph. D. Diss. University of Virginia, 1981.

⁴⁷ Örneğin Theophrastos *De Odoribus* adlı yazısında susam yağı ile gül parfümünün ilişkisine (De odoribus 20) ve gül parfümünün hazırlanışına değinmiştir (De Odoribus 25).

⁴⁸ Ovid, *De medicamine faciei femineae* 93 ve 96.

⁴⁹ Baharın habercisinin gül olduğunun vurgulanması antik dönemden (örn. Nonnus, *Dionysiaca* II,130-135: “İlkbahar'da Zephyros'a, güllerin ve çiçeklerin şebneminin habercisi kıymetli kırılmalı olacağı”) günümüze (örn. “Kale dibi saz olur, gül açılır yaz olur- Kırım türküsü) şiir ve şarkılarda süreklilik gösterir. Fakat düzyazıda da gülün baharın işareti olduğunu vurgulanmıştır (cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur), (Cic. *Verr.* II, 5, 27).

⁵⁰ Marc. Aur. *Med.* IV, 44.

⁵¹ David Parrish, “Two Mosaics from Roman Tunisia: An African Variation of the Season Theme”, *American Journal of Archaeology* 83, 1979, 280, Lev. 40,3. Jebel Oust'ta (Tunus) bulunan bir mozaikte (M.S. 4. yüzyılın 2. yarısı) bahar mevsiminin atribüsü gül sepeti ve gül çelengidir. Diğer mevsimlerin atribüleri ise şöyledir: Sonbahar; üzüm salkımı ve bağcı bıçağı (*silvatica*), yaz: tavus kuşu tüyü, yelpaze (*flabellum*), kış: zeytin sepeti ve zeytin dalı. Mevsim atribüleri buradaki durumda olduğu gibi aynı değildir. Lahitlerdeki yaz atribüsü genelde başak demetidir, ilkbahar atribüsü olarak ise gül sepeti gösterilmemişse genel olarak çiçek sepeti ve çiçek/gül çelengidir. Mevsim (horai) mozaiklerinin en tanınmışlarından biri de Zliten'de, Leptis Magna'da yakınlarındaki bir Roma villasında (Villa dar Buc Ammera, M.S. 200 civarı) bulunmuş, halen Tripoli Arkeoloji Müzesi'nde (Libya) sergilenen mozaiktir, bkz. David Parrish, “The Date of

GÜL VE AŞK

Aşk tanrıçası Aphrodite'nin bir atribüsü de güldür. Vazo resimleri ve heykellerde Aphrodite bu atribüsüyle çok az gösterilmiş olsa da yazılı kaynaklar gül ile Aphrodite'ye, Aphrodite ile gül bahçesine birlikte değinirler. Euripides Medea'da Aphrodite'yi başında tatlı tatlı kokan gül çelengi olan biri olarak tanımlar⁵². Arkaik Dönem'den başlayarak aşka dair pek çok şiir ve düzyazıda her ikisi birlikte anılır. Sevenler de sevdiklerine başlarına gül çelengiyle giderler. Philostratos *Eikones* (Resimler) adlı eserinde uyuyan Ariadne'yi betimlerken aşktan sarhoş, ona başında gül çelengiyle yaklaşan Dionysos'a değinir⁵³. Krinagoras'ın bir epigramında, (M.Ö. 1. yüzyıl) evlilik öncesi gül çelengi taşıyacak bir kıza değinilmektedir⁵⁴. Grek vazo resimlerinde gelinin başına koyduğu çelenk bazen defne yaprağından, ama çoğunlukla da *myrte*'dendir (mersin ağacı). Myrte çelengi savaşta zafer kazananlara ya da Panathenae yarışlarında birinci olanlara verildiğinden gül çelenginden çok daha yüksek bir onurlandırmadır⁵⁵. Roma kaynaklarında ise gelinin sadece gülden oluşan bir çelenk değil, ama arasında gülün de olduğu çeşitli çiçeklerden oluşan bir çelenk taşıdığına değinilmektedir. Roma'daki gelin çelengi bu şekliyle bereket ve üretkenliğe işaret etmiş olmalıdır⁵⁶. Roma şairi Publius Ovidius Naso'nun (Ovid) Arkaik Dönem şairi Anakreon'un izini sürercesine Aşk Sanatı (*Ars Amatoria*) adlı eserinde bir kadına ilgi duyan erkeğe öğütler

mosaics from Zliten," *Antiquités Africaines* 21, 1985, s. 137-158, özellikle s. 138 Res. 1.- Kuzey Afrika'da bulunan mozaiklerdeki mevsim tasvirleri üzerine bkz. David Parrish, *Season Mosaics of North Africa*, Giorgio Bretschneider, Roma, 1984. -Mevsim lahitleri, bunlar üzerindeki kişileştirme ve atribüler üzerine bkz. Peter Kranz, *Jahreszeitensarkophage. Entwicklung und Ikonographie des Motivs der vier Jahreszeiten auf kaiserzeitlichen Sarkophagen und Sarkophagdeckeln* (=ASR V 4) Gebr. Mann, Berlin, 1984.

⁵² Eur. *Med.* 840.

⁵³ Philostr. *Iun. Im.* I.15,2.

⁵⁴ AG VI.345.

⁵⁵ Ellen D. Reeder (ed.), *Pandora. Frauen im klassischen Griechenland*. Philipp von Zabern, Mainz, 1996, s. 126-128. Grek - Roma Dönemi'nde erkeklerin düğün öncesi veya düğünde gül çelengi taşıdığına dair ipuçları yazılı kaynaklarda geçmemektedir. M.Ö. 7'den önce Aramice yazılmış olan *Megillat Taanit* adlı dini yazıda Museviler'in geçmişteki şanlı bir işine veya yaşadıkları bir olaya atfen o günün şölen havasında geçmesi istenen 35 gün sayılmaktadır. Damadın düğün günü başında gül çelengi taşımaya da burada (Megillat Taanit 327) değinilmektedir, bkz. Michael Zohary, *Plants of The Bible, A Complete Handbook*. Cambridge University Press, Cambridge, 1982, 181. Megillat Taanit'teki törenler üzerine bkz. Solomon Zeitlin, *Megillat taanit as a source for jewish chronology and history in the hellenistic and roman period*, Philadelphia, 1922.

⁵⁶ Roma'da gelin çelengi için bkz. Apul. *Met.* 4.27; Karen K. Hersch, *The Roman Wedding. Ritual and Meaning*. Cambridge University Press, Cambridge, 2010, s. 89-92. Mitolojide düğün tanrısı Hymenaios Iason ve Kreusa'nın düğününde tapınakları gül çelenkleriyle süsler, bkz. Sen. *Med.* 56vd. Genel olarak çelenk kullanımı üzerine bkz. Michael Blech, *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 1982.

verirken başındaki gülleri çıkarıp onun evinin kapısına asmasını, ama ısrarcı olmamasını öğütler⁵⁷.

ÖZEL YAŞAMDA GÜL

Grekler akşam *symposion*larında (içkili toplu yemekler) bir araya geldikleri mekânı sarmaşık dalı ve çeşitli çiçeklerle süslemekle kalmıyor, başlarında da hoş kokulu çiçeklerden ve özellikle de gülden çelenkler taşıyorlardı. Arkaik Dönem'in önemli olgularından biri olan *symposion*, Teos'lu (Sığacık) şair Anakreon'un da başlıca konularından biridir. Greklerin *symposion* geleneği Romalılara *convivium* olarak geçmiş, başlarda gül çelengi taşıma âdeti de sürmüştür. Gül (çelenginin) başa konulduğu an, banket/*convivium* zamanıdır⁵⁸. Romalıların yaptığı "gül" (*rosaria*) yemeği ve içki partilerinin en pahalısının İmparator Nero tarafından düzenlenmiş olduğu söylenebilir⁵⁹. Ancak Roma'da akşamları düzenlenen *convivium*lar dışında çelenk taşımanın sert yaptırımlarla önüne geçildiğini Yaşlı Plinius'tan öğreniyoruz. Plinius İkinci Pön Savaşı sırasında (M.Ö. 218-201) Roma'da L. Fulvius adlı bir tefecinin başında gül çelengiyle dükkânından çıkıp foruma, diğer deyişle kamusal alana geldiğini, bu davranışı nedeniyle senatonun emriyle hapse atıldığını ve ancak savaş bitince hapisten çıkarıldığını anlatmaktadır. Plinius, aynı yerde sonu hapisle biten benzer vakalara da değinir ve çelenk takma konusunda Atinalıların kendilerine göre oldukça serbest olduğunu anlatır⁶⁰. Ancak Plinius'un bu savı o günün gerçeklerini yansıtmaktan çok uzaktadır. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde lüks ve şatafat artarken gül de bunların vazgeçilmez tamamlayıcı ögesi olmuştur. Ünlü Romalı hatip ve devlet adamı Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106-43) Sicilya magistratı Gaius Verres'e (M.Ö. 120-43) karşı yaptığı konuşmalarda suçlamalarının muhatabı Verres'in Bithynia kralları gibi kendini tahteravanla taşıttığını anlatırken tahteravanındaki içi gül yapraklarıyla doldurulmuş şeffaf Malta kumaşından yastıklara değinmeden geçemez. Cicero konuşmasının devamında tahteravandaki Verres'in başında bir gül çelengi, boynunda bir gül girlandı olduğunu ve bu sırada da en ince ketenden

⁵⁷ Ovid. *Ars. Amor.* 2.528. Ovid başka bir yerde de zamanın hızlı akışına aşk bağlamında değinirken başın gül çelengiyle süslenmesinden ve yatağa serpilmiş gül yapraklarından bahseder (Ovid. *Ars. Amor.* 3,69-72). Horaz parfümlere boğulmuş, civan bir delikanlının gül yağmurundan bir yatakta Prryha'nın yanında uzandığını anlatırken büyük olasılıkla o günün sefahat düşkünü toplumunun benzer uygulamalarından yola çıkmaktadır: "Quis multa gracilis te puer in rosa/ Perfusus liquidis urget odoribus/ Grato, Pyrrha, sub antro?" (Hor. *Odes* I,5.1-3.).

⁵⁸ Mart. *Epig.* X, 19, 21 (cum rosa regnat). Greklerde de sempozyumlarda tercih edilen çelenk menekşe ve gülden yapılmış olanıydı, bkz. Blech, *Studien zum Kranz bei den Griechen* s. 71.

⁵⁹ Suet. *Nero* I, 27.3 (Gaius Suetonius Tranquilius, *On İki Caesar'ın yaşamı*, Çev. F. Telatar – G. Özak Türk, TTK, Ankara, 2008, s. 184. Söz konusu gül yemeği büyük olasılıkla yemeklerde gül esansı kullanılmış olması nedeniyle pahalıya mal olmuştur.

⁶⁰ Plin., *Nat. Hist.* XXI, 8. Solon'a atfedilen, ancak doğruluğu teyit edilemeyen düzenlemelerden biri de kamusal alanda sadece bakire olanların başlarında gül çelengi taşıyabileceğidir. Doğruluğu tartışmalı olsa da en azından böyle bir düzenlemeden Plinius'un aktarımlarının aksine Greklerde de kamusal alanda gül çelengi taşımaya belli kısıtlamalar getirilmiş olduğu sonucu çıkarılabilir.

dokunmuş file biçimli içi gül doldurulmuş torbacığı burnuna doğru götürdüğünü anlatır⁶¹. Suetonius'un aktarımlarına göre Yaşlı Plinius'un (M.Ö. 23-M.S. 79) çağdaşı olan İmparator Nero'nun yaptırdığı altın evde (domus aurea) davetlilerin üzerine yapının kubbe kısmındaki deliklerden çiçek, gül ve parfüm saçılıyordu⁶². Petronius'un yazdığı *Satyricon* adlı eserde Nero Dönemi lüksünün yeni zenginlerce nasıl taklit edildiğini öğrenmekteyiz. Ayrıca M.S. 1. yüzyılda Mısır ve İspanya'dan diğer lüks maddeler yanında gemilerle gül getirilmesi de gülün özel yaşamda yoğun kullanımına bir işarettir. Daha sonraki imparatorlardan Heliogabalus/Elagabal'ın (M.S. 204-224) gül ve çiçek düşkünlüğü de Nero'yu aratmayacak derecededir⁶³.

GÜL VE ÖLÜM

Campania'daki bir mezar odasında bulunan tasvir (*bkz. Resim 1*)⁶⁴, gülün tazeliğin ve güzelliğin olduğu kadar solmanın ve faniliğin de simgesi olduğunu göstererek güle ilişkin yeni bir semgesel boyuta işaret etmektedir⁶⁵. Geç Antik Dönem şairi Ausonios'a atfedilen gül şiirinde gülün güzelliğine değinilirken gülün ömrünün bir gün kadar olduğu (Quam longa una dies aetas tam longa rosarum)⁶⁶ belirtilmektedir. İlk önce Geç Klasik Dönem'de değinilen gülün solması ve dünyada geçicilik teması Hellenistik Dönemden itibaren de şairlerin başlıca konularından biri olmuş ve Orta Bizans Dönemi'ne dek gülün solması, hastalık, yaşlılık ve ölümle bağdaştırılmıştır. Ölüm konusunun Roma ve Bizans Dönemi rüya yorumu kitaplarına da girmesi dikkat çekicidir. M.S. 2. yüzyılda yaşamış olan Ephesoslu Artemidoros, rüya yorumları kitabında, rüyada gül çelengi görmeyi gülün açtığı zamana ve rüya gören kişinin durumuna göre yorumlar (Artem. I,77): Rüya gül mevsiminde görülmüşse hayra alamettir, fakat aynı mevsimde hasta biri rüya görmüşse, gül çabuk solduğundan onun ölümüne işarettir.

⁶¹ Cic. *Verr.* II,10-11.

⁶² Suet. *Nero* XXXI.

⁶³ Hist. Aug., *Helagabal* 19,7.

⁶⁴ Campania'da bulunmuş mezar tasviri, MÖ. 4. yüzyılın ikinci yarısı: Dresden, Albertinum Inv. Hettner 116/248: Kordella Knoll, Heiner Protzmann, Ingeborg Raumschüssel, Martin Raumschüssel (eds.), *Die Antiken im Albertinum*, (Zaberns Bildbände zur Archäologie 13) Mainz, 1993, s. 44, Nr. 116/248.

⁶⁵ Werner Peek, *Griechische Grabepigramme*, Akademie Verlag, Berlin, 1960, 180, Nr. 307 (IG IX2, 649).

⁶⁶ Aus. *De rosis nascentibus* (18, 43). Güzelliğin, gençliğin, gülün solmasının ve sonbaharın, dolayısıyla ömrün kısalığının bağdaştırılması antik dönem şiirinde diğer yerlerde de, örneğin MS. Geç 3. yüzyıl şairi Nemesianus'ta da karşımıza çıkar: "respice me tandem, puer o crudelis lolla/non hoc semper ersi: perdunt et gramina flores, / perdit spina rosas nec semper lilia candent/nec longum tenet uva comas nec populus umbras: donum forma breve est nec se quod commodet annis" (Nemesianus, *Eclogae* IV, 20-24).

Aynı şekilde bir şey gizlemeye çalışanların sırrı da açığa çıkar, çünkü gül gizlense bile kokusuyla kendini belli eder⁶⁷.

Özellikle mezar epigramlarında genç yaşta ölme narin bir çiçeğin veya gülün açmaktayken koparılmasına benzetilmektedir. Tessalya'da (Yunanistan) ele geçen ve M.S. 2.-3. yüzyıla tarihlenen bir mezar stelindeki epigramda Leonto adlı bir kız kendini tanıtırken parthenos (bakire, evlenmemiş) olarak tam açacağı sırada narin bir çiçeğin goncası gibi koparıldığını ve onbeş yaşında dünya evine girecekken öldüğünü anlatmaktadır⁶⁸. Başka bir mezar yazıtında da ebeveyni muhtemelen doğum yaparken ölen kızları Areskusa'dan bahsederken onun güneş ışığıyla veya bir gül çelengiyle karşılaştırılabilecek hemcinslerinin en güzel süsü olduğunu söylemektedirler⁶⁹. Pisidia Antokheiası'nda (Yalvaç) bulunan ve Amerikalı araştırmacılar tarafından 19. yüzyıl sonlarında yayınlanmış M.S. 2/3. yüzyıla ait bir mezar sunağındaki epigramda sekiz yaşındayken ölen Zotikos adlı oğlan, daha yeni açılmaya başlayan gül goncasına benzetilmektedir⁷⁰.

MEZARLARDA GÜL VE GÜL ÇELENĞİ

Kition'da (Kıbrıs) bulunmuş bir mezar stelindeki epigramda mezar sahibi bize alışılmamış gelen bir istekte bulunmaktadır: "Güzel kokulu baharatla ve gül çelengiyle, yumuşak, bol ketenle gömün beni öldüğümde"⁷¹. Ölenlerin güllerle veya gül çelengiyle gömülmesinin adet olup olmadığı konusunda arkeolojik açıdan yeterince veriye sahip olmasak da Mısır'da gün ışığına çıkarılan mezarlardaki mumya portrelerinde başında veya elinde gül çelengi olan tasvirlerle rastlamaktayız. Havara'da (Mısır) yapılan kazılarda altın suyuyla kaplanmış, Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait (M.S. 1. yüzyıl) elinde gül tutan bir erkek mumya portresi buna örnektir⁷². Mısır mumya portrelerinde ahşap levhalara yapılmış tasvirlerde ellerinde atribüsü olan veya gül çelengi veya demeti tutan betimlemeler oldukça azdır. Bu türden tasvirlerle kartonaj tekniğiyle yapılmış veya keten üzerine yapılmış kefenlerde daha fazla rastlanır. Mısırdaki Antinoopolis'te bulunmuş, M.S. 3.

⁶⁷ Artemidor von Daldis, *Traumbuch*. Übertragung von F. S. Krauss, bearb. u. erg. von Martin Kaiser), Schwabe Verlag, Basel-Stuttgart, 1965, s.108. – Orta Bizans rüya tabirleri için bkz. Karl Brackertz, *Die Volks-Traumbücher des byzantinischen Mittelalters*, DTV, München, 1993, s. 74. 133. 187vd. (rüyada gül görme yorumları). Günümüze ulaşan Bizans rüya yorumlarına göre, rüyada evinde gül görmek, iyi talihe işaret (s.74. 133), rüyada birinin gül topladığını görmek kaba bir insandan yardım görmek veya onun (beklenmedik) iyiliğini görmek (s.187), gülün açtığı mevsimde gül çelengi görmek mutluluk ve bereket, başka bir mevsimde gül çelengi görmek (s. 188) ise ıstırap ve acının habercisidir.

⁶⁸ Peek, *Grabepigramme* 186 Nr. 318 (Boiai'dan mermer levha, MS. 2/3. yüzyıl) (= IG V 1,960).

⁶⁹ J. R. Sitlington Sterret, "An epigraphical Journey in Asia Minor during the Summer 1884", *Papers of American School at Athens* 2, 1883/4, (1888), s.152-153; Peek, *Grabepigramme* 218 Nr. 383.

⁷⁰ Peek, *Grabepigramme* 240 Nr. 422 (MS. 2/3. yüzyıl).

⁷¹ Peek, *Grabepigramme* 180, Nr. 307 (Leonto).

⁷² B. Borg, *Der zierlichste Anblick der Welt. Ägyptische Poträtmumien*, Philipp von Zabern, Mainz, 1998, 19, Res. 21 (Berlin, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz Env. 11414).

yüzyıl ikinci çeyreğine tarihlenen ahşap levha üzerine yapılmış bir elinde gül çelengi, diğerinde zeytin dalı olan bir genç erkek portresi vardır⁷³. Keten üzerine yapılmış, *Ammonios'un portresi* olarak bilinen başka bir tasvirde elde tutulan gül çelengi daha belirgin gösterilmiştir; bu tasvirde diğer elde tutulan kantharos Dionysos'un dünyasına, dolayısıyla ölüm sonrası yeniden dirilme umutlarına işaret etmektedir⁷⁴. Mısır inancına göre *Aklanma çelengi* veya *günahtan yoksun olduğunu gösterme çelengi* olarak adlandırabileceğimiz bu gül ve (çiçek) çelenkleri, Mısır inanışında dinsel kurallara göre defnedilmenin ardından ölümler mahkemesinde görülen 'hesap sorma'dan aklanarak çıktıklarının ve tekrar dirileceklerinin işaretidir. Diğer yandan hem kantharos hem de gül çelengi doğanın kendini yenilemesini simgesel olarak göstermektedir.

ÖLÜ KÜLTÜ VE GÜL, ROSALIA

Antik dönem şölen ve törenlerinde çeşitli çelenkler kullanıldığından Antik Roma'da bu çelenkleri hazırlayanların oluşturduğu, kendilerine *coronarii* ya da kadınlardan oluşuyorsa *coronariae* adı verilen çelenkçiler bir meslek grubu olarak ortaya çıkmıştı⁷⁵. Roma Dönemi lahitlerinde bu meslektekiler çalışırken gösterilmiştir. Gül gırlanlarını sepetlerle taşıyanların veya sunanların *rosalia* adı verilen ve Mayıs ayında yapılan ve ilkbaharın gelişini kutlamaya yönelik şenliklerle ilgili olduğu öne sürülebilir⁷⁶. Bazı lahitlerdeki tasvirlerde gül gırlandı ören (yaşlı) kadınların görevini Erosların üstlendiğini görmekteyiz⁷⁷. Böyle tasvirlerde gerçek işi

⁷³ K. Parlasca – H. Seemann (yay.), *Augenblicke. Mumienporträts und ägyptische Grabkunst aus römischer Zeit*, Klinghardt und Biermann, München, 1999, s. 290, Nr. 191.

⁷⁴ Parlasca-Seemann, 293, Nr. 193 (Antinoopolis'ten, MS. 3. yüzyılın ilk yarısı, Paris, Musée du Louvre, Dépt. Ant. Eg. Env. E 12581). Elinde gül demeti veya çelengi tutanların sadece erkeklerle sınırlı olmadığını, benzer tasvirlerle kadınlarda da rastlandığını belirtmeliyiz; bkz. Parlasca – Seemann, *Augenblicke* 110, Nr. 11 (Havara'dan, Geç Nero Dönemi, Londra, British Museum Env. EA 69020).

⁷⁵ Lahitlerdeki kabartmalarda gülden gırlan ve çelenk örenler için bkz. Rita Amedick, *Die antiken Sarkophagreliefs. Die Sarkophage mit Darstellungen aus dem Menschenleben. Vita Privata*, (= ASR I,4) Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1991, s. 105-107.

⁷⁶ *Coronarii* üzerine bkz. Wilhelmina F. Jashemski, *The Gardens of Pompeii*, New Rochelle, 1980, s. 267 vd.

⁷⁷ Lahitlerdeki kabartmalarda gülden gırlan ve çelenk örenler için bkz. Rita Amedick, *Die antiken Sarkophagreliefs. Die Sarkophage mit Darstellungen aus dem Menschenleben. Vita Privata*, (= ASR I,4) Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1991, s. 105-107.

⁷⁷ Bkz. Mevsim Lahdi, Agrigent, Museo Regionale (M.S. 3. yüzyılın son çeyreği başı): Amedick, s. 105,121 Kat. Nr. 3, Lev. 104,1; Floransa, Babbisterium (MS. 3. yüzyılın son çeyrek başı): Amedick, 128, Lev. 105, 3-4. Yetişkin işini üstlenmiş eros tasvirlerine Pompeii'deki Casa dei Vettii'nin (VI 15.1.27) kırmızı oecus'undaki (diğer adıyla Cupidler Odası) tasvirlerde de rastlanır. Bu eroslardan bir grubu da çiçek ve gül çelengi hazırlamakla meşguldür. Casa dei Vetti üzerine son olarak bkz. William C. Archer, "The Paintings of the alae of the Casa dei Vettii and a definition of the fourth Pompeian style", *American Journal of Archaeology* 94, 1990, s. 95-123. - Gül gırlandı ören kadın, Lahit parçası, Roma, Palazzo Rondanini (Tetrarchie Dönemi): Amedick, *Vita privata* 156, Kat. Nr. 211, Levh. 106,1; gırlan ören yaşlı kadın, Paris, Musée du Louvre Ma 1335 (MS. 230-240): Amedick, *Vita privata* 139 Kat. Nr. 111, Lev. 106,2.

erosların üstlenmesi, sahneye göze hoş gelen bir manzara yaratmak, cennetimsi bir ortamı anıtsatması içindir. Lahitlerdeki gül gırlanlarının M.S. 4. yüzyılda gösterilmesi, Rosalia töreninin aralıksız Hıristiyanlık Dönemi'ne dek devam ettiğine arkeolojik bir kanıt olarak gösterilebilir. Aynı tören içerik değiştirerek Hıristiyanların tören geçidi olarak devam etmektedir. Kentlerde yapılan bu türden şenlik ve törenlerde gül tüketiminin Geç Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren oldukça fazla olması gerekir⁷⁸. Gül tasvirlerinin en güzellerinden biri olan Erken İmparatorluk Dönemi'nde Roma'da Haterii mezar anıtında bir pilaster üzerine yapılmış kabartma da mezar ve gül arasında ilişkiye bir örnek olarak yorumlanabilir⁷⁹.

Mezarlara gül koymanın sadece Rosalia törenleriyle sınırlı kalmadığı, defin sırasında da mezara gül koymanın adetten olduğu söylenebilir. Erken İmparatorluk Dönemi şairi Propertius ölenin beklentilerini birinci tekil şahısla anlatırken mezarında saç kurban etme gibi defin ritüelleri yanında ölenin adının geride kalan (kadın) tarafından defin sırasında figanla anılmasının ve mezarına güller konulmasının altında yattığı toprağı hafifleteceğini dile getirir:

illic si qua meum sepelissent fata dolorem, ultimus et posito staret
amore lapis, illa meo caros donasset funere crines, molliter et tenera poneret
ossa rosa; illa meum extremo clamasset pulvere nomen, ut mihi non ullo
pondere terra foret. (Prop. *Eleg.* I.17,19-24)

Kader acımı toprağa gömdüğünde
Ve mezar taşım sevgiyle konulduğunda
Ve o (kadın) mezarımda saçımı kurban ettiğinde
Ve kemiklerimi narin bir gülle toprağa gömdüğünde
Mezarıma son toprağı koyarken feryatlarla adımları andığında
Altında yattığım toprak bana ağır gelmeyecek.

Rosalia Festivali'nin diğer bir yönü de mezarlıklarda ve ölen kişinin mezarı başında yapılan törenlerdir⁸⁰. Aslında İtalya kökenli olan bu festivalin Roma İmparatorluk Dönemi'nde Bithynia gibi Küçük Asya eyaletlerine ve

⁷⁸ Roma'nın Geç Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Marcus Terentius Varro, kent yakınlarına büyük menekşe veya gül bahçelerinin kurulmasının, kentlerde bunlara talep olduğundan karlı bir yatırım olacağına işaret etmektedir (Ter. Varr. *RR.* I. 15, 3).- Blech, *Studien zum Kranz* 96, Rosalia törenlerinin Geç Hellenistik Dönem'de başladığını ve tercih edilen çiçek veya bitkinin de gül olduğunu belirtir.

⁷⁹ Gül kabartmalı pilaster için bkz. Paul Zanker – B. Christian Ewald, *Mit Mythen leben. Die Bildwelt der römischen Sarkophage*, Hirmer Verlag, München, 2004, s. 34 Res. 24; Haterii mezarı için bkz. William Michael Jensen, "The Sculptures from the Tomb of the Haterii." Ph.D. diss., University of Michigan, 1978.

⁸⁰ Rosalia üzerine bkz. Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft IA.1 (1914) 1111-1115 s.v. *Rosalia* (M. P. Nilsson); M. P. Nilsson, *Beiträge zur Religionswissenschaft II*, Stockholm, 1917, s. 134 vd.

Kıta Yunanistanı'na yayılması dikkat çekicidir⁸¹. Bu törenlerde ölen kişinin akrabalarının mezar başında yediği ve 'ölüyle paylaştığı' ritüel yemekler (*epulae*) yanında ölünün mezar stelleri ve mezar anıtlarındaki yazıtlardan anlaşıldığı üzere kendisine sunulmasını istediği başka beklentileri de vardır: Buhur (*tus*) ve meyveler (*poma*) dışında ölünün istediği değişik çiçekler arasında menekşe (*violae*) ve gül (*rosae*) ve gül yemeği (?) (*escae rosales*) dikkati çeker⁸².

Ölenlerin anısına yapılan bu törenlerde stibadium adı verilen yaprak ve otlardan yapılmış yatakların üzerinde yatılıyor ve ölü ile birlikte yemek yeniyordu⁸³ ve mezara güller serpilirdi. Bu kültürün ve ölüyle yenilen yemek törenlerinin özellikle Erken İmparatorluk Dönemi'nde önem kazandığı ve sadece Rosalia törenleriyle sınırlı kalmadığı bilinmektedir. Bunlara ilişkin arkeolojik kanıtlar ise Roma, Ostia ve Pompei gibi önemli kentlerde anıtları veya yapıları önlerinde stibadia koymaya yarayan ama gerektiğinde başka işlevlerde görebilen podyum biçimli yapılarıdır⁸⁴. Rosalia Festivali'nde mezarlara gül veya gül çelengi konulması kuşkusuz gülün baharın habercisi olmasından, ölenin yeniden dirilme beklentisiyle ilgilidir.

Geç Antik Dönem başlangıcındaki şairlerden Ausonios'a (M.S. 310–395 civarı) ait olduğu varsayılan bir epitapha⁸⁵ ölenin ziyaretçilerinden istedikleri günümüzde de Batı dünyasında en çok akıllarda kalanlardan biridir:

IN TUMULO HOMINIS FELICIS

Sparge mero cineres bene olentis et unguine nardi, hospes, et adde rosis
balsama puniceis. Perpetuum mihi ver agit inlacrimalis urnaet commutavi
saecula, non obii. Nulla mihi veteris perierunt gaudia vitae, seumeminisse
putes omnia sive nihil.

⁸¹ Selanik'te (Thessalonike) bulunmuş M.S. 3. yüzyıla ait bir yazıtta Dionysos rahibesi bir kadın mezarının her yıl yapılacak olan törenlerde gül çelengi/tacı ile süslenmesini talep etmektedir, bkz. IG X/2 260.

⁸² Ölünün yaşayanlardan beklentisi ve onlara sunulan yiyecek ve içecekler için bkz. Jocelyn M. C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World*, The John Hopkins University Press, Baltimore-London, 1996, s. 62-63.- Rosalia'ya ilişkin yazıtlar üzerine bkz. Paul Perdrizet, "Inscriptions de Philippes: Les Rosalies", *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 24, 1900, s. 299-323.

⁸³ Roma kültüründe 'Ölü yemekleri' üzerine bkz. Hugh Lindsay, "Eating with the Dead: The Roman funerary Banquet", *Meals in a social Context: Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*, Inge Nielsen-Hanne Sigismund Nielsen (ed.), Aarhus University Press, Aarhus 1998, s. 67-80.

⁸⁴ Stibadium üzerine bkz. Paul Zanker- B. Christian Ewald, *Mit Mythen leben. Die Bilderwelt der römischen Sarkophage*, Hirmer Verlag, München, 2004, s. 33 Res. 23, (Ostia, Isola Sacra'daki Mezar anıtları önünde bulunan stibadia podyumları) ve ayrıca Ida Baldassarre et. al., "Sepulture e riti necropoli dell'Isola Sacra", *Bolletino di Archeologia* 5-6, 1990, s. 49-113; Lindsay, op. cit.

⁸⁵ Aus. Ep. XXXI.

MUTLU İNSANIN MEZARI BAŞINDA

“Kemiklerime saf şarap ve hoş kokulu lavanta yağı dök,
Ey yabancı, kan kırmızı gül balsamı da koy,
Gözyaşı dökmeden seviniyor kemiklerim bitmeyen bahara
Çünkü ben ölmedim, sadece durum değiştirdim,
Eski yaşamımın hiç bir eğlencisi kaybolmadı
Sen onları hatırlayıp hatırlamadığımı düşünsen de” (Aus. *Epit.* XXXI)

Grekerin, Romalıların ölülerine çelenk koymasıyla, mezarlarını güllerle süslemesine ilişkin bir dinsel geleneği olmadığı vurgulanmışsa da gülün ölüm- ve diriliş ikilisiyle dolaylı bir bağı vardır. Sappho eğitimsiz zengin bir kadın üzerine yazdığı şiirde onun mezarında güller açmayacağını söyler (Sapph. *Frag.*55 LP-82)⁸⁶.

Gülle ilgili ve yine Mayıs ayı başlarında, muhtemelen 9-13 Mayıs tarihleri arasında yapılan diğer bir şölen de Roma ordusunun *Rosaliae Signorum* festivalidir. Bu törende ordu flamaları gül ve gül çelenkleriyle süslenirdi⁸⁷.

Burada Grek Kültürü'nün başlangıcından Geç Antik Dönem'e kadar güle ilişkin bazı yönler değinilmiştir, ancak bunların 'gül dünyasını' tümüyle yansıtamayacağı aşikardır. Bununla birlikte değinebildiklerimiz, gülün dikkate alınması gereken bir araştırma konusu olduğunu göstermektedir.

Yararlanılan Antik kaynaklar ve çevirileri:

Apicius:

Apicii decem libri qui dicuntur De re coquinaria, ed. Mary Ella Milha, Teubner, Leipzig, 1969. Robert Maier (yay.): Das römische Kochbuch des Apicius, Lateinisch-deutsch, Reclam, Stuttgart, 1991.

Apul.: Lucius Apuleius

Apul. *Met.* Apulei Platonici Madaurensis opera quae supersunt. Ed. Rudolfus Helm Vol. 1. Metamorphoseon Libri XI, Teubner, Lipsae (Leipzig) 1995. Apuleius, Başkalaşımın ya da Altın Eşek, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2006.

Athen.: Athenaios

⁸⁶ Kanımca mezarda güller açmasının bir motif olarak Türk güftelerinde de kullanılması (“Ya lale açmalı gönlümüzde ya da gül”) öteki dünya tahayyüllerinin dinlerden bağımsız olarak geçmişten günümüze ortak algılanmasının sürekliliğine de bir işaret olarak değerlendirilebilir.

⁸⁷ Rosaliae signorum üzerine son olarak bkz. Duncan Fishwick, “Dated inscriptions and the Feriale Duranum”, *Syria* 65, 1988, s. 349-361, özellikle s. 351 vd.

Athen. *Deipn.*:

Athenaei naucraticae dipnosophistarum libri XV, libri XI-XV indices, recensuit Georgius Kaibel, Teubner, Stuttgart, 1962.

Athenaeus, *the Deipnosophists*. With an English Translation by Charles Burton Gulick in Seven Volumes, Loeb Classical Library, London, 1967.

Banquet des Savans, par Athénée, traduit, tant sur les textes imprimés, que sur plusieurs Manuscrits, par Jean Baptiste Lefebvre de Villebrune. Paris, Lamy, 1789-1791.

Art.:

Artemidorus Daldianus

Roger A. Pack (Hrsg.): *Artemidori Daldiani Onirocriticon libri V*. Teubner, Leipzig, 1963

Artemidor von Daldis, Traumbuch, Übertragung von F.S. Krauss, bearbeitet und ergänzt von Martin Kaiser, Schwabe Verlag, Basel-Stuttgart, 1965.

Aus.: Decimus Magnus Ausonius

Aus. Ep.:

Ausonius, Epistulae

Decimi Magni Ausonii burdigalensis opuscula. Ed. Sextus Prete, Teubner, Leipzig, 1978.

Cic.: Marcus Tullius Cicero

Cic. Verr. II, 5, 27:

Actionis in C. Verrem Secundae M. Tulli Ciceronis Liber Quintus

M. Tulli Ciceronis Scripta Quae Manserunt Omnia, ed. C. F. W. Mueller. Teubner, Leipzig, 1901.

The Orations of Marcus Tullius Cicero, vol. 1, trans. C. D. Yonge. George Bell & Sons, London, 1903.

Hdt.: Herodot

Hdt. *Hist.*

Herodot Tarihi, Çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Yay., İstanbul, 2002.

Hes.: Hesiodos

Hes. *Op.*

Hesiodi Theogonia-Opera et dies-Scutum. Ed. F. Solmsen. Fragmenta selecta. Edd. R. Merkelbach-M. L. West Oxinii, 1990

Hesiodos, *İşler ve Günler- Tanrıların doğuşu*, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2012.

Hist. Aug.: Histaoriae augustae scriptores

Scriptores Historia Augustae I (trans.) David Magie, Loeb Classical Library, London (1921) II (1924) III (1934).

Hom.: Homeros

Hom. *Il.*:

Homeros, *Ilyada*, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 1998.

Hom. *Od.*

Homeros, *Odysseia*, Çev. Azra Erhat, A. Kadir ; Can Yayınları, İstanbul, 2006.

Hor.: Quintus Hortius Flaccus

Hor. *Odes*:

Horace, *Odes and Carmen Saeculare, with an English version in the original metres, introduction, and notes*, by Guy Lee. Francis Cairns Publications, Ltd., Leeds, 1998.

D= Diehl, *Anthologia lyrica Graeca*, Leipzig, 1935.

AG= AG: Anthologia Graeca

Hermann Beckby (Hrsg.), *Anthologia Graeca*, 2. Aufl. Heimeran Verlag, München, 1965.

Die griechische Anthologie I-III, herausgegeben und aus dem Griechischen übertragen von Dietrich Ebener, Aufbau Taschenbuch Verlag, Berlin, 1991.

Lykophr.: Lykophoron

Lykophr. *Alex.*:

Lykophoron, Alexandra

Callimachus, Hymns and Epigrams. Lycophron. Aratus. Translated by Mair, A. W. & G. R. Loeb Classical Library, Volume 129. William Heinemann, London, 1921.

Marc. Aur.: Marcus Aurelius

Marc. Aur. *Med.*

Marci Aurelii Antonini ad se ipsum libri XII. Ed. Joachim Dalfen. Teubner, Leipzig, 1979.

Marc Aurel, *Selbstbetrachtungen*, übersetzt und erläutert von Wilhelm Capelle, Kröner Verlag, Stuttgart, 2008.

Marcus Aurelius, *Düşünceler*, Çev. Şadan Karadeniz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Mart.: Marcus Valerius Martialis

Mart., *Epig.*:

M. Valerii Martialis epigrammaton libri. Rec. Wilhelm Heraeus, Teubner, Leipzig, 2. Aufl. 1976.

Nemesianus: Marcus Aureilius Olympius Nemesianus

J. Wight Duff – A. M. Duff, *Minor Latin Poets*, Volume II the Loeb Classical Library, 1935, s. 451-515 (Nemesianus).

Nemeasus, *Ecloge*

Des M. Aurelius olympius Nemesianus vier Idyllen, metrisch uebersetzt von R. Mueller, neue wohlfeile Ausgabe, Zeitz bei Immanuel Webel, 1834.

Nonn.: Nonnus

Nonn., *Dionysiaca*

Nonnus, *Dionysiaca*. Translated by Rouse, W H D. Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1940.

Ovid: Publius Ovidius Naso

Ovid. *Ars. Amor:*

Publius Ovidius Naso, *Ars Amatoria libri tres- Liebeskunst*, Heimeran, München, 1969.

Ovidius, *Aşk sanatı (latince-türkçe)*, Çev. Çiğdem Dürüşken, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Ovid, *Met.:*

Publius Ovidius Naso, *Metamorphosen*. In deutsche Hexameter übertragen und mit dem text herausgegeben von Erich Rösch, Heimeran Verlag München, 8. Baskı 1979.

Ovid, *Heilmittel gegen die Liebe. Die Pflege des weiblichen Gesichts. Lateinisch und Deutsch* von Friedrich Walter Lenz, Akademie Verlag, Berlin, 1960.

Ovid, *Ex Ponto:*

Publius Ovidius Nasonis Opera, ed. R. Merkel, Vol. 3. *Ibis, Ex Ponto libri. Fasti*. Teubner, Lipsae, (Leipzig) 1904.

Ovid, *Lieder der Trauer. Die Tristien des Publius Ovidius Naso*, übertragen von Volker Ebersbach, Insel Taschenbuch Inselverlag, Frankfurt a. M.-Leipzig, 1997.

Paus.: Pausanias

Paus. *Perieg. Graeciae descriptio*

Pausanias, *Description of Greece*, Translated by W. H. S. Jones and H.A. Ormerod, Cambridge, Harvard University Press, London, 1918.

Philostr. Iun.: Genç Philostratos

Philostr. Iun. *Im:*

Philostratos, *Die Bilder*. Herausgegeben, übersetzt und erläutert von Otto Schönberger, Ernst Heimeran Verlag, München, 1968.

Plin.: Gaius Plinius Secundus

Plin. *Nat. Hist.*:

Gaius Plinius Secundus, Naturkunde. Hg. von Roderich König und Gerhard Winkler, 32 Bände, Artemis und Winkler, Düsseldorf, Zürich, 1973-2004.

Die Naturgeschichte des Gaius Plinius Secundus, yay. Lenelotte Müller ve Manuel Vogel, Marix Verlag, Wiesbaden, 2007.

Prop.: Sextus Aurelius Propertius

Vincent Katz (trans.), *The Complete Elegies of Sextus Propertius*. The Lockert Library of Poetry in Translation, Princeton University Press, Princeton, 2004.

Sapph.: Sappho

Sapph. *Frag.*:

Poetarum Lesbiorum Fragmenta, translated by Edgar Lobel and Denys Page, Oxford 1955.

LP = Edgar Lobel and Denys Page, eds., *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*, Oxford, Oxford University Press, 1955.

Sappho. Griechisch und Deutsch, herausgegeben von Max Treu, Ernst Heimeran Verlag, München, (4. Baskı), 1968.

Sen.: Lucius Annaeus Seneca

Sen., *Med.*:

Seneca, *Medea*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul, 2007.

Suet.: Caius Suetonius Tanquillus

C. Suetoni Tranquilli quae supersunt omnia. Rec. Carolus Ludovicus Roth. Teubner Lipsiae, (Leipzig), 1976.

Suetonius Tranquillus, Caius, On iki Caesar'ın yaşamı. Latince den çevirenler Fafo Telatar- Gül Özaktürk, TTK Yayınları, Ankara 2002.

Tac.: Cornelius Tacitus

Tac. *Ann.*:

Cornelii Taciti Libri qui supersunt, hrsg. von H. Heubner u. a., 2 Teile in 5 Bänden, Stuttgart, 1978-83.

Tacitus, *Annalen*. Übersetzt und erläutert von Erich Heller. Bibliothek der Antike, Artemis Verlag, Zürich und München, 1982.

Theok.: Theokritos

Theokrit, *Sämtliche Dichtungen*, übertragen und herausgegeben von Dietrich Ebener, Insel Verlag, Leipzig, 1983.

Theophr.: Theophrastus

Theophr. *CP*.

Theophrastus, *De causis Plantarum* I –VI, trans. Benedict Einarson, K.K. Link Harvard University Press, Cambridge-London 1976-1990.

Theophr. *Hist. Plant.*

Theophrastus, *historia plantarum* ed. G. P. Goold, Harvard University Press, 1980.

Traumbücher:

Karl Brackertz, *Die Volks-Traumbücher des byzantinischen Mittelalters*, DTV, München, 1993.

Ter. Varr.: Marcus Terentius Varro

Ter. Varr. *RR*:

Marcus Terentius Varro, *Gespräche über die Landwirtschaft* 1-3. Herausgegeben übersetzt und erläutert von Dieter Flach, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1996-2002.

Vergil, *Georg*

Vergil, *Landleben. Bucolica, Georgica, Catalepton* ed. Johannes und Maria Götte, Lateinisch und deutsch, Heimeran Verlag, München, 1977.

Modern Kaynaklar:

Abed-Ben Khader, Aïcha Ben, *Le musée du Bardo*, éd. Cérès, Tunis, 1992.

Archer, W.-H., *The Paintings of the Casa dei Vettii in Pompeii*, Ph. D. Diss. University of Virginia, 1981.

Archer, W.- C., "The Paintings of the alae of the Casa dei Vettii and a definition of the fourth Pompeian style", *American Journal of Archaeology* 94, 1990, 95-123.

Amedick, R., *Die antiken Sarkophagreliefs. Die Sarkophage mit Darstellungen aus dem Menschenleben. Vita Privata*, (= Antike Sarkophagreliefs I,4) Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1991.

André, J., *Les noms de plantes dans la Rome antique*. Société d'édition <<Les Belles Lettres>>, Paris, 1985.

Baldassarre, I. et. al., "Sepulture e riti necropoli dell'Isola Sacra", *Bolletino di Archeologia* 5-6, 1990, 49-113.

Baum-vom Felde, P. C., *Die geometrischen Mosaiken der Villa bei Piazza Armerina*, Kovač, Hamburg, 2003.

Baumann, H., *Pflanzenbilder auf griechischen Münzen*, Hirmer, München, 2000.

Blech, M., *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 1982.

- Catullo, L., *Die antike Römische Villa des Weilers von Piazza Armerina in der Vergangenheit und der Gegenwart*. Morgantina, Arione, Messina, 1999.
- Bérend, D., Les tétradrachmes de Rhodes de la première période 1.er partie SNR 51, 1972, 5-39.
- Biers, W. R. et al., *Lost Scents: Investigations of Corinthian "Plastic" Vases by Gas Chromatography-Mass Spectrometry. MASCA Research Papers in Science and Archaeology 11*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Museum Applied Science Center for Archaeology, Philadelphia, 1994.
- Bingöl, O., *Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei*, Philipp von Zabern, Mainz, 199.
- Bonnet, H., *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Walter de Gruyter, Berlin, Repr. 2000.
- Budde, L., *St. Pantaleon von Aphrodisias in Kilikien*, Verlag Aurel Bongers in Recklinghausen, 1987.
- Carettoni, G., *Das Haus des Augustus*, Philipp von Zabern, Mainz, 1983.
- Coldstream, J. N., "Knossos 1951-61: Classical and Hellenistic Pottery from the Town", *British School at Athens*, 94, 1999, 321-51.
- Dunbabin, K. M. D., "The victorious charioteer on mosaics and related monuments", *American Journal of Archaeology* 86,1982, 65-89.
- Dunbabin, K. , *Roman mosaics from Tunisia*, Oxford, 1983.
- Géczi, J., *The Rose and its symbols in Mediterranean Antiquity*, Narr Verlag, Tübingen, 2011.
- Hersch, K. K., *The Roman Wedding. Ritual and Meaning*. Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Jashemski, W. F., *The Gardens of Pompeii Herculaneum and the Villas Destroyed by Vesuvius*, New Rochelle, New York, 1979.
- Jensen, W. M., "The Sculptures from the Tomb of the Haterii." Ph.D. diss., University of Michigan, 1978.
- Joret, Ch., *La rose dans l'antiquite et au moyen age*, Paris, 1892.
- Knoll, K. et al. (eds.), *Die Antiken im Albertinum*, (Zaberns Bildbände zur Archäologie 13), Mainz, 1993.
- Koch-Harnack, G., *Erotische Symbole. Lotusblüte und gemeinsamer Mantel auf antiken Vasen*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1983.
- Kranz, P., *Jahreszeitensarkophage. Entwicklung und Ikonographie des Motivs der vier Jahreszeiten auf kaiserzeitlichen Sarkophagen und Sarkophagdeckeln (=ASR V 4)* Gebr. Mann, Berlin,1984.

- La Rocca, E. *Lo spazio negato. La pittura paesaggio nella cultura artistica greca e romana*, Milano, 2008.
- Lindsay, H., “*Eating with the Dead: The Roman funerary Banquet*”, Meals in a social Context: Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World, Inge Nielsen-Hanne Sigismund Nielsen (ed.), Aarhus University Press, Aarhus 1998, 67-80.
- Lohmann, H., *Grabmäler auf unteritalischen Vasen* (=Archäologische Forschungen 7), Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1979.
- Manniche, L., *Sacred luxuries: Fragrance, Aromatherapy, and Cosmetics in Ancient Egypt*, Cornell University Press, New York, 1999.
- McCurdy, E., *Roses of Paestum*, London, 1900.
- Marquardt, J., *Das Privatleben der Römer II*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1964.
- M. P. Nilsson, *Beiträge zur Religionswissenschaft II*, Stockholm, 1917
- Parlasca, K. –Seemann H., (eds.), *Augenblicke. Mumienporträts und ägyptische Grabkunst aus römischer Zeit*, Klinghardt und Biermann, München, 1999.
- Parrish, D., “Two Mosaics from Roman Tunisia: An African Variation of the Season Theme”, *American Journal of Archaeology* 83, 1979, 279-285.
- Parrish, D., *Season Mosaics of North Africa*, Giorgio Bretschneider, Roma, 1984.
- Parrish, D., “The Date of mosaics from Zliten,” *Antiquités Africaines* 21, 1985, 137-158.
- Perdrizet, P., “Inscriptions de Philippes: Les Rosalies”, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 24, 1900, 299-323.
- Peek, W., *Griechische Grabepigramme*, Akademie Verlag, Berlin, 1960.
- Pompeji wiederentdeckt. Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg 30 Juli-26 September 1993, Sergi katalogu, L’erma di Breitschneider, Roma 1993.
- Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft IA.1 (1914)
- Renehan, R., “The Early Greek Poets: Some Interpretations”, *Harvard Studies in Classical Philology* 87,1983, 17-21.
- Schleiden, M. J., *Die Rose, Geschichte und Symbolik in ethnographischer und kultur-historischer Beziehung*, Leipzig, 1873.
- Schreiber, N., *The Cypro-Phoenician pottery of the Iron Age*, Leiden Brill, Leiden, 2003.
- Shelmerdine, C. W., *The Perfume Industry of Mycenaean Pylos*, Paul Åström Förlag, Göteborg, 1985.

- Sterret, J. R. S., "An epigraphical Journey in Asia Minor during the Summer 1884", *Papers of American School at Athens* 2, 1883/4, (1888).
- Thimme, J., "Rosette, Myrte, Spirale und Fisch als Seeligkeitszeichen in etruskischen und unteritalischen Gräbern", *Opus Nobile. Festschrift zum 60. Geburtstag von Ulf Jantzen, Peter Zazoff (yay.)*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1969, 156-163.
- Toynbee, J. M. C., *Death and Burial in the Roman World*, The John Hopkins University Press, Baltimore-London, 1996.
- Trumpf-Lyritzaki, M., *Griechische Figuren des reichen Stils und der späten Klassik*, Bonn, 1969.
- Tucker, A. O., "Identification of the rose, sage, iris, and lily in the "Blue Bird Fresco" from Knossos, Crete (ca. 1450 B.C.E.)", *Economic Botany*, Volume 58, Number 4, 2004, 733-736.
- Zanker P. -Ewald, B. Chr., *Mit Mythen leben. Die Bilderwelt der römischen Sarkophage*, Hirmer Verlag, München, 2004.
- Zohary, M., *Plants of The Bible, A Complete Handbook*. Cambridge University Press, Cambridge, 1982.

Resim 1: Campania'dan mezar resmi, M.Ö. 4. yy. 2. yarısı. Dresden, Albertinum, Hettner 116/248 kaynak: K. Knoll, Die Antiken im Albertinum s. 44 Nr. 116.

Resim 2: Casa del Bracciale d'oro (Pompeji, VI, 17.42 Oecus 32), bahçe tasviri, Erken İmparatorluk Dönemi. Kaynak: Pompei wieder entdeckt s. 227 Nr. 162.